

Prof. Dr. Hasan Bacanlı

UNDE SCIS

Bilgi Psikolojisi Denemesi

2. Baskı

 PEGEMKÜLTÜR

Prof. Dr. Hasan BACANLI

UNDE SCIS
Bilgi Psikolojisi Denemesi

ISBN 978-625-7740-33-3

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

2. Baskı: Mart 2024, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. Hasan BACANLI

1961 yılında Nikfer'de (Tavas-Denizli) doğdu. Lisans (1982), yüksek lisans (1984) ve doktora (1990) eğitimini Ankara Üniversitesinde tamamladı. 1994 yılında Ohio Eyalet Üniversitesinde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. 2003-2004 yılları arasında Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği yaptı. Selçuk, Gazi, Yıldız Teknik, Biruni, Üsküdar ve Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitelerinde çalıştı. Çeşitli yayınevlerinde genel yayın danışmanı olarak çalıştı. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, Türk Psikologlar Derneği, American Psychological Association (APA), International Association for Cross-Cultural Psychology (IACCP), International Council of Psychologist (ICP), International Association of Applied Psychology (IAAP), Asian Association Psychology (AASP), Association for Psychological Science (APS) gibi ulusal ve uluslararası meslek kuruluşlarının üyesidir. UNESCO Türkiye Milli Komitesi Yönetim Kurulu Üyeliği yapmıştır. İlgi alanları dört katlı düşünme modeli, sosyal ilişkiler, değerler, değer bilinçlendirme yaklaşımı ve güdülenme konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çalışma alanını "benlik ve kişilik üzerinde sosyal ve kültürel etkiler" olarak tanımlayan Dr. Bacanlı'nın aşağıda belirtilen kitaplarının yanısıra yayınlanmış ulusal ve uluslararası birçok makale ve bildirisi bulunmaktadır.

e-mail: hasan.bacanli@gmail.com

Kitapları

Eğitim Psikolojisi

Sosyal İlişkilerde Benlik: Kendini Ayarılmanın Psikolojisi

Duyuşsal Davranış Eğitimi

Sosyal Beceri Eğitimi

Değer Bilinçlendirme Yaklaşımı

Psikolojik Kavram Analizleri

Küçük Prensin Peşinde

Özür ve Af

Yurdun Gölgesinde

Yetişkinlik ve Yaşlılık: Gelişimi ve Psikolojisi (Editörlük)

İnsan Başkasıyla İnsan Olur

Sıfat Tarama Listesi El Kitabı

Türkçe Mübarek Bir Dildir: Türkçenin Mantık Dizgesi

Yetkin Öğretmenin Sınıf Yönetimi

Yetkin Problem Çözme

Yetkin Ailede Çocuk Yetiştirme

Bilgi Teknolojileri ve İnternetin Bilinçli, Güvenli Kullanımı

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	x
BİLGİ VE KAYNAK.....	1
GELENEK.....	7
Bilişsel Senaryolar	18
Anlamlandırıcılar	28
Rüya Yorumu	30
Kıyafetname	31
Seğrime	32
Kaşıntı	32
Kulak Çınlaması	33
Burçlar	34
Anlamlandırıcıların Değerlendirilmesi ve Farkına Varma Yolları	34
OTORİTE.....	39
Uzman Otorite	41
Karizmatik Otorite	41
KİŞİSEL YAŞANTI.....	55
Otobiyografik Hafıza	56
Kişisel Prensipler ve Alışkanlıklar	57
Bilinç İfadeleri.....	58
BİLİM.....	61
Bilimin Özellikleri	64
Bilimin İşlevleri	79

İnceleme Yöntemleri.....	83
Bilimlerin Sınıflandırılması	88
Bilimin Temel Varsayımları	96
Araştırmaya Karşı Bazı Yanlış Tutumlar	98
Araştırmanın Önemi Anlayamamadan İleri Gelenler.....	98
Araştırmanın Sınırlılıklarını Bilememeden Kaynaklananlar.....	100
VAHİY	103
GENEL ÖZELLİKLER	107
EK 1: BİLİMSEL ANLAYIŞ ÖLÇEĞİ.....	115
Bilimsel Bilgi Üretim Süreci Bilgisi.....	115
Bilimsel Bilginin Nitelikleri Bilgisi	115
Bilimsel Bilgiyi Etkileyen Faktörler Bilgisi	116
Bilimsel Bilginin Üstün Yanları.....	116
Bilime Karşı Yanlış İnançlar Bilgisi.....	116
EK 2: OKUMA PARÇALARI	117
Din ve İdeoloji.....	117
KÜLTÜR/GELENEK ÜZERİNE NOTLAR.....	123
BİLİMSEL KURAMLARIN ÖLÇÜTLERİ	127
Mantıksal Ölçütler	127
Empirik / Deneysel Ölçütler	127
Sosyolojik Ölçütler	127
Tarihsel Ölçütler	128

Yasal Ölçütler	128
Kuramlar	128
Phil Wood (2000)	129
BİLİMLE İLGİLİ BAZI ANLAYIŞLAR	131
Bilimsel Bilgi Üretim Süreci Bilgisi.....	131
Bilimsel Bilginin Nitelikleri Bilgisi	131
Bilimsel Bilgiyi Etkileyen Faktörler Bilgisi	131
Bilimsel Bilginin Üstün Yanları	132
Bilime Karşı Yanlış İnançlar Bilgisi.....	132
KAYNAKÇA.....	133

Kasabanın birinde zengin bir tüccar yaşamış. Öleceği vakit vasiyetinde: "Ben mezara konulduğum gün kim gelir benimle bir gece mezarda kalırsa ona servetimin yarısını bırakacağım" demiş.

Çoluğu çocuğu, akrabaları servetin yarısı bırakılmasına rağmen bunu yerine getiremeyeceklerini düşünüyorlarmış. Kısa bir müddet sonra adam ölmüş.

Adamın vasiyeti kasabada zaten meşhurmüş. Bunu duyanlardan biri de kasabanın en ücrâ köşesinde yaşayan hamalmış. Adamın öldüğü haberini duyunca yakınlarına kendisinin bir gece mezarda kalabileceğini söylemiş. Bunun üzerine cenaze merasiminden sonra hamalı da adamla birlikte kabre koymuşlar.

Hamal: "Zaten bir tane ipim bir tane de küfem var. Kaybedecek bir şeyim yok. İyi ettim de bu adamla buraya girdim.

Çıktığımda kasabanın hatırı sayılır insanlarından biri olacağım" diye düşünüyorken bir gürültü kopmuş ve dünyada daha önce hiç karşılaşmadığı yüzlere orada rastlamış.

Gelen melekler aralarında konuşuyorlarmış: "Bu ölü olan zaten elimizde. Onu istediğimiz vakit hesaba çekebiliriz. İlk önce şu canlı olandan başlayalım".

Adam tir tir titriyorken başlamış melekler peşpeşe sorular sormaya: "Söyle bakalım ey falan oğlu filan. Küfenin ipini nereden buldun? Satın aldıysan ne kadara aldın? Kimden aldın?

Aldığın kişiyi dolandırdın mı? Hakiki değerinde mi verdin ücretini?"

Adamın dili dolanıyor sorulan sorulara cevaplar bulmaya çalışıyor, ancak o cevap verdikçe ip ile ilgili bir başka soru ile karşılaşmış.

Gün ağarırken zengin adamın akrabaları gelmiş ve adamı mezardan çıkarmışlar. Sonra: Artık kasabanın sayılı zenginlerindensin. Anlat bakalım bir gece mezarda kalmak nasıl bir duygu? demişler.

Hamal:

“Aman, lanet olsun! İstemiyorum! Bütün mal mülk sizin olsun!

Ben bir ipin hesabını sabaha kadar veremedim, o kadar malın hesabını kıyamete kadar veremem herhalde...”

ÖN SÖZ

Mesnevi'de geçen, bir adamın mallarının hesabını ölümünden sonra vermesi üzerine bir hikaye vardır. Kuşkusuz insanların neyi nereden bulduklarının onların davranışlarındaki adaleti ve dürüstlüğü göstermesi açısından önemi vardır. Ancak ondan daha da önemli olan neyi nereden bildiğimizdir; çünkü yaşamımızı bildiklerimizle yoğrulur. Öte yandan bildiğimizi sandığımız bilgilerin kaynağı belirsizdir. Kaynağı belirsiz olduğu için de, akan suyun bulanık olup olmadığını anlamak güçtür.

İçinde bulunduğumuz çağ bilgi çağıdır. Her ne kadar "bilgi çağı bitti, ... çağ başladı" gibi söylemler üretilse de, henüz içinde bulunduğumuz dönemi tanımlayacak türde genel kabul gören bir başka tanım yok. Peki bilgi çağı ne demek? Bunun ne olduğu konusundaki bilgilerin de kaynağı bulanıktır (!). Birçok kişi için bilgi çağı bilgisayarın başına geçip solitaire oynamak, Word kullanıp, Powerpoint'te sunu hazırlamak ya da internete girip "chat" yapmaktır. "Daha ne yapayım?" gibi bir eklentiyi de sayabiliriz bu arada.

Yani kimi insanlar daha önce yaptıkları işleri bilgisayarla yapabilir hale gelince bilgi çağına girdiklerini düşünmektedirler. Aslında bir bakıma haklıdırlar da. Çünkü bunu endüstri çağında yapmamışlardır. Endüstri çağında yazı hazırlamaları, sunu yapmaları gerekirdi. Gelişmiş toplumlar bunu yaparken, bu toplumdakiler yapamadılar. İnsanların sistemli olmaları gerekmektedir. Oysa, onlar İbn Haldun'un terimiyle asabiye döneminin aşamadıkları için, zaruri ihtiyaçlardan sonrasını "milli servet heba olmasın" anlayışıyla iptal ettikleri için, yapabildiklerinin en azıyla idare etmeye çalışıyorlardı. Söz gelimi bir toplantıda katılımcılara notlar dağıtılmaz, herkes kendi notunu tutar diye düşünülürdü. Şimdi ise, önemli toplantılarda, herkes için notlar çoğaltılmakta ve dağıtılmaktadır. Tabii ki

bunlar bilgisayar yardımıyla yapılmakta,, bu nedenle de insanlar bilgi çağında olduklarını düşünmektedirler.

Oysa bir yazıyı daktilo ya da bilgisayar aracılığıyla yazmak bilgi çağında veya devrinde olunduğunu göstermez. Çağ veya devir, temel ürünlerin ve ilişki biçimlerinin değiştiğini gösteren bir terimdir. Söz gelimi Tarım devri varsa, bunun anlamı “temel ürünler tarımla ilgilidir ve temel ilişki biçimleri de tarımsaldır” demektir. İnsanlar kendi başlarına tarlada çalışır, tarımsal ürünler elde eder ve bunu pazara getirip satarlar. Birileri bunları üretir, birileri de onlardan bunları satın alarak tüketir. Ürün bellidir, satış karşı karşıya yapılan bir iştir. Başka bir deyişle tarım toplumlarında insanlar birbirleriyle daha yakın ilişki içinde ve yardımlaşma halindedirler. Birbirlerine ayıracak daha fazla zamanları vardır.

Sanayi devrinde ise temel ürünler sanayi ürünüdür ve temel ilişki biçimi çoğulcudur. Yani üretim toplu bir şekilde yapılmaktadır. Artık tarım devrinin tekil üretimi yerini fabrikaların çoğul üretimine bırakmıştır. Artık üreten ile tüketen karşı karşıya gelmemektedir. Hatta tüketen üreteni hiç görmemektedir, kim olduğunu bilmemektedir. Yani insan Zimbabve’de üretilen bir ayakkabıyı giyiyor olabilir. Giydiği ayakkabı da özel bir ayakkabı değil, herkesin giydiği türden bir ayakkabıdır. Zaten hepsi de standart olarak belli bir model ve belli bir numara olarak yapılmış, üretilmiştir.

Sanayi devrinin üretim biçimi insan ilişkilerini de biçimlendirmiştir. İnsanlar birbirlerine daha sınırlı zaman ayırmakta; daha çok iş için birbirleriyle rekabet halinde hareket etmektedirler; çünkü işi yapan makinadır, makinayı kullanan insandır ve onun da çok özel bilgilere ve becerilere sahip olması gerekmemektedir. Dolayısıyla herhangi bir insanın yapabileceği iş için insanlar birbirleriyle yarış halindedirler.

Bilgi çağında ise temel ürün bilgidir, üretilen bilgidir. İnsanlar ya kendi ürettikleri ya da başka birileri tarafından üre-

tilen bilgileri satmaktadır. İlişki biçimi de tamamen farklıdır. Söz gelimi, bir bilgisayar programı aldığınızda satıcı bunu size “bunu sadece bir bilgisayara yükleyebilirsin” diyerek pazarlayabilmektedir. Oysa o ürün sizinse, istediğiniz gibi kullanabilmeniz gerekir. Üstüne üstlük satıcı “bozuxsa yama yayınlarım, alır düzeltirsin” de diyebilmektedir . Oysa sanayi toplumunda satılan malın bozuk olması durumunda, satıcıya geri verilebilmesi veya değiştirilmesi gerekir /di. Tüm bunlardan da anlaşılacağı üzere bilgi çağında ticaretin şekli değişmiştir.

Dolayısıyla, “bilgi çağına girdik”, “her okula bilgisayar aldık” demekle bilgi çağına girilmiş olmaz. Öğretmenin tahtaya yazacağı şeyleri bilgisayarla yazıp tahtaya yansıtmasıyla da bilgi çağına girmiş olunmaz; çünkü bilgi çağında kişilerin sunulan bilgi ile ilişkilerinin olması gerekir. Geleneksel eğitim öğretim anlayışına bilgisayarı ve interneti sokup, öğrencilere internette arama yaptırmakla da bilgi çağına girilmiş olmaz.¹ Bilgi çağında kişiler kendi bilgilerini kendileri oluştururlar. Bir tür sentez yapmakta, bir çeşit müşteri-odaklı bilgi üretmektedirler. Var olan bilgileri yazıcıdan çıkartıp alt alta koymakla da bilgi çağına girilmiş olmaz. Bu liste daha da uzatılabilir. Ama sonuç aynıdır: Bilgi çağı yeni ilişki ve anlayışların çağıdır, yeni teknolojilerin değil. Teknoloji sanayi devrinin ürünüdür, ister çorap imal edin, ister bilgisayar. Bilgi çağında bilgi üretir, oluşturur, satar, kullanırsınız. Yaşamınız bilgiyi nasıl kullandığınıza bağlıdır.

Sonuç olarak, bilgi çağı bilginin üretildiği, alınıp satıldığı ve bilginin insanlar arasındaki ilişkileri biçimlendirdiği bir çağdır. Bilgi çağının en güzel örneği, belki de ülkemizdeki 1999 depremleri sırasında yaşanmıştır. Depremden sonra insanlara neye ihtiyaçları olduğunu soranlardan bir kısmı, “bize ne ol-

---

1 Buna karşılık, birçok kişi için, “bilgi çağı” demek internet demek, özgürlük demek, bilginin özgürce paylaşılması demek olabilir. Buna “özlemsel düşünce” (wishful thinking) demek doğru olacak gibi görünüyor.